

SPALJIVANJE MAĐARSKE ZASTAVE 1895. GOD. U ZAGREBU

Ljerka R a c k o

Mjeseca listopada 1895. godine, nakon gotovo tri desetljeća bio je ponovno »u prijestolnici svih Hrvata«¹ u Zagrebu, oduševljeno pozdravljen car i kralj Franjo Josip I.. Uvodnici svih listova Trojednice bili su uoči vladareva dolaska ispunjeni izrazima ushita i lojalnosti. Time je međutim sva njihova podudarnost iscrpljena, budući da su razlozi i ushite i izrazima lojalnosti, oporbenim i vladinim listovima bili potpuno oprečni. Pobornici vladajuće stranke u Hrvatskoj vidjeli su u posjetu »ljubljenoga nosioca svetle krune Stjepanove«² odavanje priznanja izravno banu, grofu Khuen-Héderváry, za stečevine njegovoga dvanaestogodišnjega banovanja.³ Osječki list »Die Drau« zaključit će »toviše, da je ban posljednjih godina »postao u Zagrebu popularan«, ističući da »ono što Zagreb jest, postao je pod grofom Khuen-Héderváry. Zagreb može o sebi danas reći: Nisam bio, ali ću biti.«⁴ Taj gotovo patetični opis gospodarskoga i kulturnoga uzleta Zagreba za banovanja grofa Khuen-Héderváry završava upozoravajući — isticanjem da takove gospodarske i kulturne prilike predstavljaju doduše temelj za ostvarenje »viših nacionalnih nastojanja ... dakako, ne za takova, što izlaze iz okvira nagodbenoga zakona«.⁵

Ushit kojim su pristaše vladajućega sistema dočekivale vladara, bio je pozdrav ustavnome suverenu, garantu nagodbenoga zakona.

Izrazi odanosti na stranicama oporbenih listova, upućeni su međutim hrvatskome kralju, što je trebalo značiti isticanje državnopravne posebnosti Hrvatske prema Ugarskoj.⁶

Neposredna svrha vladareva dolaska u Zagreb bilo je postavljanje završnoga kamena na zgradama Hrvatskoga narodnoga kazališta, Glazbenoga

¹ »Narodni List«, br. 96. Zadar, 30. studenoga 1895., str. 1.

² »Narodne Novine«, br. 235, Zagreb, 12. listopada 1895 str. 1.

³ Isto.

⁴ »Die Drau«, Nr. 124, Essek 15. October 1895, S 1. ». . . Was Agram ist, ist es unter dem Grafen Khuen=Héderváry geworden. Agram kann heute von sich sagen: Ich war nicht, aber ich werde sein . . .«.

⁵ Isto.

⁶ »Srce i duša naše lijepe domovine, mili naš Zagreb, osvanuo je danas liep, veličanstven, kako nikada prije. Poslije punih dvadeset i pet godina imade opet zamjernu sreću, da u svojim zidinama pozdravi uzvišenoga svoga vladara, hrvatskoga kralja Franju Josipa I iz kuće Habsburgovaca, za koju je hrvatski narod kroz stoljeća na bojnim poljanama dragocienu svoju krvcu lio i nebrojeno puta svojim junačtvom zasnjeđoćio nepokolebivu odanost i vjernost svome vladaru i prijestolju . . .«.

»Obzor«, br. 236, Zagreb, 14. listopada 1895, str. 1.

zavoda, te Gimnazije — zadirala je dakle u djelokrug Hrvatskoj pridržanih autonomnih poslova. Za kraljeva dočeka, 14. listopada, kao i tijekom slije-deća dva dana njegova boravka u Zagrebu, bili su prema programu prisutni i sveučilišni građani u gala odjeći i pod sveučilišnom zastavom iz 1848. godine. Idući u jutro sa Sveučilišta na kolodvor, studenti su prelazeći Trgom zastali pred spomenikom bana Jelačića i prignuvši zastavu na poklon, uzdignutim sabljama, uz poklik »Slava Jelačiću!«, odali počast banu. Vra-ćajući se s dočeka, opazivši mađarsku zastavu, prethodne noći izvješenu na slavluku pred kolodvorom, »niesu htjeli ići ispod slavluka, da se njihova historička zastava ne klanja mađarskoj zastavi na slavluku, već su prošli desno kraj njega. Kad su prispjeli na Jelačićev trg obidoše u povorci Jela-čićev spomenik i opet učiniše svojim barjakom i sabljama počast uzklik- nuvši: Slava Jelačiću!«⁷ Ti su već postupci, na samome početku svečanosti, predstavljali jasno očitovanje političkoga osvjedočenja studenata. Još isto- ga dana, krenula je oko podneva grupa sveučilištaraca prema slavluku, te Vladimir Frank, uspevši se u njega, prereže konop na kojemu je mađarska zastava visila — ova se međutim u padu zaustavi na jednome od ukrasa slavluka nekoliko metara nad zemljom, da bi ubrzo od strane stražara bila ponovno izvješena.

Izvršavanje mađarskih zastava na kolodvoru, glavnome slavluku, po- reznome uredu, te još nekim zajedničkim institucijama, izazvalo je široko negodovanje u oporbenim krugovima. Bilo je zastupano mišljenje da ma- đarskoj zastavi kao takovoj, nema mjesta na hrvatskome teritoriju, budu- ċi da je za autonomne poslove utvrđena uporaba hrvatske trobojnice s gr- bovima Dalmacije, Hrvatske i Slavonije sa krunom sv. Stjepana, a da je za obilježavanje zajedničkih poslova propisana uporaba sjedinjenih grbova kraljevina Ugarske i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.⁸ Odgovarajući na in- terpelaciju grofa Apponyi u budimpeštanskome saboru, ugarski ministar -predsjednik, barun Banffy, poslužiti će se tumačenjem zajedničkim svim mađarskim političarima, po kojemu paragrafi 61 i 62 zakonskoga članka XXX od g. 1868. kojima se određuje uporaba boja i grbova ne ukidaju za- konski članak XXI iz g. 1848. koji određuje »za čitavo područje Ugarske, krune sv. Stjepana, pravo, odnosno dužnost izvješavanja narodne zastave, a dozvoljava da pobočne zemlje upotriebe svoje vlastite zemaljske boje.«⁹ To je mišljenje branitelja mađarske državne ideje i zagovornika jedinstve- ne države sv. Stjepana.¹⁰ Hrvatska oporba međutim, zastupa ideju državno- pravne posebnosti Hrvatske koja se i na temelju nagodbenoga sporazuma ne može tretirati kao »pobočna zemlja«.

15. listopada, kasno na večer, vraćajući se kući iz kavane u Starčević- vom domu, bili su napadnuti sinovi Josipa Franka, Vladimir i Ivica. Napa- dači su bili mađarski radnici koji su se željeli osvetiti za pokušaj skidanja mađarske zastave s glavnoga slavluka prethodnoga dana. Tom je prigodom Vladimir Frank bio teško ozlijeđen i prema izjavi šefa policije Zorca da- noj listu »Budapester Tagblatt« »što nije podlegao svojim ranama, pravo je

⁷ »Obzor«, br. 238, Zagreb, 16. listopada 1895, str. 3.

⁸ »Obzor«, br. 236, Zagreb, 14. listopada 1895 str. 3.

⁹ »Narodne novine«, br. 247, Zagreb, 26. listopada 1895, str. 2.

¹⁰ ». . . Ona (ugarska vlada Lj. R.) je posvjedočila, da ugarsko ministarstvo i na području Hrvatske posjeduje pravni djelokrug, te da Hrvatska i Slavonija sačinjavaju s Ugarskom jednu državnu zajednicu, jednu državu sv. Stjepana«. Isto.

čudo; bio bi sigurno ubijen, da ga oružnici nisu pravovremeno oteli radnicima iz ruku«. ¹¹

Sesnaestoga listopada u jutro prisustvovali su studenti pod svojom zastavom svečanom dolasku vladarevom u gradsku vijećnicu, a potom se prema dogovoru okupili na Sveučilištu. Tom su prigodom nastavili raspravu započetu prethodnoga dana s ciljem pronalaženja najboljega oblika protesta protiv mađarske supremacije u Hrvatskoj, izražene i tih svečanih dana izvješavanjem mađarskih zastava. Na sastanku 15. listopada, predlagao je Stjepan Radić odlazak pred glavni slavoluk na trgu Franje Josipa, uz isticanje zahtjeva, da se na njemu izvješena mađarska zastava, kao nezakonito postavljena, odstrani. Tamo bi trebali mirno stajati, »kao živi prosvjed proti mađarskoj zastavi«, ne uzmičući niti pred oružanom prijetnjom, dok njihov zahtjev ne bude ispunjen. Šesnaestoga se je listopada međutim došlo do zaključka, da se ne bi izdržalo u mirnome protestu ukoliko bi stražari na njih krenuli sabljama i bajunetama, te se je od toga prijedloga odustalo. Nakon daljnjega vijećanja, odlučeno je, da se pred spomenikom bana Jelačića spali mađarska zastava. U dokaznome postupku na glavnoj raspravi protiv studenata, izjavio je Stjepan Radić, da se je to »prihvatilo i ustanovilo, da ne smije biti demonstracije i da se ima naći način, kako se nećemo ogriješiti o nijedan zakon, dapače niti policajni. Tu smo sbilja uspjeli«. ¹² Tim riječima Radić je nedvojbeno aludirao na način izvedbe protesta, red kojim je proveden, kao i na činjenicu da se nije radilo o službeno izvješenoj zastavi, te da spaljena trobojnica nije na sebi imala grb, oznaku službeno propisane zastave.

Povorka sveučilišnih građana krenula je 16. listopada oko 11 sati sa Sveučilišta, u svečanome četveroredu, Frankopanskom ulicom i Ilicom do Jelačićeva trga. Na čelu se nalazio Vladimir Vidrić noseći sveučilišnu zastavu, a njemu sa svake strane išli su studenti sa isukanim sabljama. Došavši pred spomenik bana Jelačića, postavili su se u krug, četvorica su podigla na sabljama mađarsku trobojnicu natopljenu alkoholom i uz poklike »Živio hrvatski kralj Franjo Josip II!«, »Slava Jelačiću!« i »Abzug Mađari!«, spalili ju. Potom su se ponovno postavili u svečani četverored te se istim putem vratili na Sveučilište. Tamo je bio donesen zaključak, da se prigodom ispraćaja preda vladaru skupocjeni lovor-vijenac s natpisom: »Hrvatski sveučilišni građani svome hrvatskome kralju Franji Josipu I nakon prosvjeda proti mađarskoj supremaciji«. Tu osnovu međutim, studenti nisu uspjeli ostvariti. Još istoga dana počelo se s uhićenjima. Kao prvi, uhićen je na ulici, već oko 12,30 sati Stjepan Radić. ¹³

U brzojavu što ga je slijedećega dana uputio ban, grof Khuen-Héderváry, ugarskome ministru-predsjedniku barunu Bánffy, ističe se, da su demonstranti spalili »krpe sašivene u ugarsku trobojnicu«, te da se ne radi o amblemu zastave što bi bio osramoćen. Izvještava se, da su u demonstraciji sudjelovala 23 studenta od kojih da je 15 već uhićeno. Takova interpreta-

¹¹ »Obzor«, Zagreb, 29. listopada 1895, str. 2.

¹² Arhiv Hrvatske, Zapisnik od 11—16 studena 1895 sastavljen kod kr. sudb. stola u Zagrebu o glavnoj raspravi vrhu obtužnice podnešene po kr. drž. odvjetničtvu u Zagrebu kao tužitelju proti Vladimiru Vidriću i drugovom radi prestupka § 302, 279 i 468 KZ, str. 16. Sudbeni stol Zagreb (SSZ) KZ $\frac{14581}{1091-95}$ / 1895 (I 1011 i 1014/52—13014/1895) kutija br. 1 (regesta). Dalje: AH, Zapisnik.

¹³ »Obzor«, br. 238, Zagreb, 16. listopada 1895., str. 3.

cija odaje banovo htijenje umanjivanja značenja demonstracije. Istodobno međutim, obaviještava da je za uvijek zabranio daljnju upotrebu sveučilišne zastave, kao i da je raspušteno studentsko društvo »Zastava« »čije su prostorije bile korištene za dogovaranje demonstracije«. ¹⁴

Nesklad između ocjene demonstracije kao politički nevažne i strogosti mjera poduzetih protiv studenata, govori i o zatečenosti vlasti, posebno izazvane činjenicom, da je demonstracija izvedena za svečanih kraljevih dana u Zagrebu, tijekom kojih se je vladaru željelo posvjedočiti djelotvornost i uspješnost banovanja grofa Khuen-Héderváry.

Vijest o spaljivanju mađarske zastave objavljena je još istoga dana na prvim stranicama glavnih glasila Monarhije. Osobito snažno negodovanje izazvala je u Mađarskoj i u vladinim krugovima u Hrvatskoj. Sam čin i način izvedbe demonstracije označava se u »Narodnim novinama« kao »odurni, surovi, upravo kažnjivi intermezo«, »sramotno djelo«, »bjesomučna manifestacija« ¹⁵, dok komentator lista »Die Drau« svjesno izvrgava studente podsmijehu ocjenjujući demonstraciju kao »komediju na Jelačićevom trgu«, »smiješnu djetinjariju«, težeći time primiriti i mađarsku javnost ukazivanjem na zabludu u koju zapada mađarsko novinstvo izdizanjem te manifestacije na nivo »junaštva«. ¹⁶

Netom nakon izvedene demonstracije sazvao je rektor, dr. Spevec, skupštinu na Sveučilištu u 15 sati. Skupštini je prema »Narodnim novinama«, prisustvovalo pedesetak studenata kao i profesori pravoslovnoga fakulteta. Pom prigodom dr. Spevec je iznio da je studentima zabranjeno, po samoj vladarevoj želji, sudjelovanje u ispraćaju, te »da je događajem pred Jelačićevim spomenikom nastala *velika opasnost ne samo po sveučilište, već i po cijelu zemlju*«. Na njegovu inicijativu izabrana je deputacija studenata na čelu s Vladimirom Vidrićem koji je ugarskome ministru-predsjedniku trebao u ime sveučilišnih građana održati govor. U tekstu govora ističe se, da hrvatski studenti poštuju mađarsku zastavu gdje je ona »po zakonu opravdana« ali da su je studenti spalili prosvjedujući protiv postupka prema svome kolegi, tj. Vladimiru Franku, i hrvatskoj zastavi, traži se strogo kažnjavanje krivaca i ujedno izjavljuje, da se nije željelo uvrijediti amblem mađarske države. Deputaciju je međutim barun Bánffy, koji se tih dana nalazi u Zagrebu u vladarevoj pratnji, odbio primiti, uz obrazloženje, da »se ne radi o jednostavnom izgredu, već o kažnjivom činu sbivšem se pod zastavom sveučilišta«. Potom se rektor obratio banu s molbom da ovaj zagovara njegovu audienciju kod ugarskoga ministra-predsjednika, što je ban odbio. ¹⁷ »Obzor« objavljuje tekst iz »sveučilišnih krugova« u kojemu se oštro napada sveučilišna skupština i iznosi da njezine zaključke prisutna manjina nije priznala jer joj odriče legalnost dok se 30 studenata nalazi u zatvoru, kao i s obzirom na to, da izjava nije u skladu s idejom koja je vodila 150 sveučilišnih građana koji su spalili zastavu te »da 40 studenata nemože za sveučilišnu mladež stvoriti zaključak sasvim protivan mišljenju tridesetorice onih, koji sjede u zatvoru i još 120 onih, koji su ju spaljiva-

¹⁴ Arhiv Hrvatske, Predsjedništvo Zemaljske vlade (PRZV) k. 472, $\frac{6-14}{477}$.:95.

Dalje: AH, PRZV.

¹⁵ »Narodne novine«, br. 240, Zagreb, 18. listopada 1895, str. 1.

¹⁶ »Die Drau«, Nr 126, Essek, 20. October 1895, S 1.

¹⁷ »Narodne novine«, br. 240, Zagreb, 18. listopada 1895, str. 3.

li«. Barunu Bánffy ne priznaju nikakova prava na hrvatskome tlu te izjavljuju da bi objašnjenje moglo biti upućeno tek kralju, odnosno njegovome zakonitom zastupniku na hrvatskom teritoriju, banu.¹⁸

Uoči odlaska iz Zagreba, s večeri 16. listopada, uputio je Franjo Josip I banu, grofu Khuen-Héderváry ručno pismo u kojemu izražava najtopliju zahvalu građanstvu Zagreba »i uopće Mojemu vjernome hrvatskome narodu za lojalne manifestacije i iskazano uzorno držanje, koje kažnjivim događajima nije bilo narušeno...«¹⁹ Spomen »kažnjivih događaja« biti će različito interpretiran — jedni će u njemu vidjeti poziv na sudski postupak, dok će nekim predstavnicima mađarske oporbe zasmetati neizričito spominjanje demonstracije, kao i izjava da one nisu pomračile izvanredni dojam što ga je vladar u Zagrebu stekao.

21. listopada održana je u Zagrebu sjednica gradskoga zastupstva na kojoj su odlukom većine ugarski ministar-predsjednik barun Bánffy i ban grof Khuen-Héderváry izabrani začasnim građanima. Tom je prigodom gradonačelnik Mošinski predložio da se izrazi žaljenje ugarskoj vladi radi demonstracije spaljivanjem mađarske zastave. Predsjednik kluba Stranke prava, Fran Folnegović, predložio je rezoluciju u kojoj je izrazio suvišnost donošenja takovoga zaključka »... obzirom na to, što je izgred na Jelačićevu trgu izključivo djelo akademičke mladeži, za koje ona ima odgovarati svom akademičkom senatu odnosno nadležnomu sudu...«²⁰ Gradonačelnikov prijedlog usvojen je većinom, a Folnegovićeva izjava izazvala je raskol Stranke prava.

Pristaše vladajućega sistema u Hrvatskoj iskoristile su demonstraciju za napade na opoziciju. Začetnicima demonstracije označavaju se političari oporbe koji da su time »... dokazali samo svoju političku nezrelost i stranačku perfidiju, koja se ne žaca, da se nezrelom mladeži kao oruđem služi; ...«²¹ Netom nakon izvedene demonstracije počele su se Monarhijom pronositi glasine o njezinim političkim posljedicama, prije svega, o smjenjivanju bana Khuen-Héderváry.²² Stajalištem da demonstracija nije nikakav politički događaj, te da time ne može polučiti političke posljedice, takove se

¹⁸ »Bánffy-u mladež hrvatska ne polaže nikakovih računa. Tako misli danas hrvatska mladež, zato s navedenih razloga ne drži zaključke one skupštine valjanim.« »Obzor«, br. 242, Zagreb, 21. listopada 1895, str. 2.

¹⁹ »Lieber Banus Graf Khuen = Héderváry!

Während Meines Aufenthaltes in der Hauptstadt Meiner geliebten Königreiche Kroatien und Slavonien habe Ich immer und überall so vielfache Beweise treuer Anhänglichkeit und Liebe wahrgenommen, dass es Mir beim Scheiden ein Herzensbedürfniss ist, der wackeren Bürgerschaft der Landeshauptstadt und überhaupt Meinem treuen kroatischen Volke für die loyalen Kundgebungen und die bethätigte musterhafte Haltung, welche durch den vorgekommenen sträflichen Zwischenfall nicht gestört, *Meinen wärmsten Dank* mit der Versicherung auszusprechen, dass Ich der in Ihrer Mitte verlebten Tage *stets mit Freuden gedenken werde*. Ich beauftrage Sie, dies zur allgemeinen Kenntniss zu bringen. Agram, den 16. October, 1895.

Franz Joseph m. p.«

»Die Drau«, Nr. 126, Esekk, 20. October 1895, S 1.

²⁰ »Obzor«, br. 242, Zagreb, 21. listopada 1895, str. 3.

²¹ »Narodne novine« br. 240, Zagreb, 18. listopada 1895, str. 1.

²² »Neue Freie Presse«, Nr 111 88, Morgenblatt, Wien, 17. October 1895, S 5. »... Ein uncontrolirbares Gerücht bezeichnet sogar die Stellung des Banus als gefährdet. ...«

glasine demantiraju.²³ Izbori baruna Bánffy i grofa Khuen-Héderváry zaslanim građanima Zagreba, Osijeka, Varaždina, trebali su poslužiti stvaranju dojma o privrženosti sistemu, pa tu činjenicu koristi i sam Bánffy u peštanskom saboru iznoseći da je »... to znak državnog jedinstva-privrženosti ugarskoj državi...«²⁴ Glasila hrvatske oporbe donose potpuno oprečne komentare aktualnih zbivanja, te bivaju dnevno plijenjena. Time se u »Obzoru« i objašnjava neobjavljivanje Izjave solidarnosti hrvatskih studenata u Beču s demonstrantima, već samo notica o njezinome prispjeću.²⁵ »Hrvatska« Izjava usprkos tome objavljuje, što daje naslutiti da je »Obzor« moguće zasmetala njezina izrazito pravaška intonacija. Zagrebački događaji pomno su praćeni i u Dalmaciji, pa je tako i navedena Izjava objavljena u zadarskome »Narodnome listu«.²⁶ Izjavu je potpisalo 100 hrvatskih bečkih studenata.

Spaljivanje mađarske zastave izazvalo je izuzetno žestoko negodovanje mađarskih studenata. »Pester Lloyd« izvještava 19. listopada, da posljednjih godina nije zabilježena skupština studenata, što bi bila u takvome broju posjećena — dvorana u glavnoj zgradi Sveučilišta primila ih je šest stotina.²⁷ Prvi govornik bio je Géza Petrasovich. Govor, koji je očigledno izražavao uvjerenje većine prisutnih, donosio je u najekstremnijem obliku upravo ono viđenje hrvatsko-ugarskih odnosa, protiv kojega su hrvatski studenti protestirali spaljivanjem mađarske zastave. G. Petrasovich je između ostaloga istakao da je »... nacionalnoj časti Ugarske nanescena uvreda, koja ne može biti ostavljena nekažnjenom...«, te da je »... slučaj tim tužniji jer se radi o mladosti nacije, kojoj je Ugarska uvijek iznova nudila svoju zaštitničku desnicu, koja je od Ugarske dobila na poklon tri županije i Vojnu krajinu...«²⁸ Pokušaj jednoga studenta da skloni prisutne na pomirljiviji stav, uz prijedlog da se hrvatskim kolegama pošalje dopis u kojemu se iznosi da im mađarski studenti opraštaju, nakon što ovi uvide svoju pogrešku, ostao je bez uspjeha. Prema riječima izvjestitelja, odobravalo mu

²³ »... Što »Hrvatska« naknadno odobrava djelo, na koje su opozicioni politički majstori zaveli mladež, nije napokon ni čudo, bar je dosljedno, ali da to djelo neima političke važnosti i da nemože imati političkih posljedica; to je uvjerenje ne samo naše i nadležnih objektivnih političkih krugova, nego će se o tom uvjeriti i matadori oko »Hrvatske« i »Agramer Tagblatt«. . .« »Narodne novine«, br. 241, Zagreb, 19. listopada 1895, str. 1.

²⁴ »Narodne novine«, br. 247, Zagreb, 26. listopada 1895, str. 2.

²⁵ »Obzor«, Zagreb, 22. listopada 1895, str. 2.

²⁶ »Slavno uredništvo! Molimo Vas, da u veoma cijenjenom »Narodnom Listu« objelodanite ovu izjavu hrvatskih akademijških đaka bečkih na zagrebačke drugove:

Mili drugovi! Tvrdo uvjereni, da Vas je kod demonstracija proti magjarskoj i srbskoj zastavi vodila *jedino misao da se oprete nametanju tuđinskih ideja u Hrvatskoj i da suzbijete provokacije vanjskih i domaćih neprijatelja hrvatskoga naroda, manifestirajući tako samo za hrvatsku ideju, jedino za hrvatsko državno i prirodno pravo*, s ponosom se pridružujemo tomu rodoljubnom činu Vašem, jer ste zasvjedočili, da je nama sloboda Hrvatske svetinja, za koju ćemo sve žrtvovati, kao što štujemo i slobodu drugih naroda u njihovim državama. Svakom svoje — Hrvatska Hrvatom! Najoštrije osuđujući postupak onih ljudi, koji hoće da zabašure istinu, koja u hrvatskom narodu živi, i koji krne prava hrvatskoga sveučilišta, znamo da će Vas u Vašim patnjama jačati misao, da su s Vama Bog i Hrvati!

HRVATSKA AKADEMIJSKA OMLADINA U BEČU

»Narodni List«, br. 85, Zadar, 23. listopada 1895, str. 2.

²⁷ »Pester Lloyd«, Nr. 251, Budapest, 19. Oktober 1895, S. 3.

²⁸ Isto.

je pedesetak hrvatskih studenata budimpeštanskoga sveučilišta, da bi ga zaglušno negodovanje velike većine prisutnih prisililo napustiti govornicu. Na kraju je usvojena rezolucija što ju je predložio Petrasovich. U njoj se spaljivanje mađarske zastave ocjenjuje kao nečasni čin kojim se želi razbiti »blagoslovljeni ugovor između bratskih nacija«, te se traži za tešku uvredu nanесenu mađarskome državnome pravu i čitavoj mađarskoj naciji, dostojna zadovoljština.²⁹

O obliku zadovoljštine raspravljalo se je narednih dana i u zastupničkoj kući peštanskoga sabora. Uoči zasjedanja 22. listopada, okupilo se je pred parlamentom mnoštvo svijeta spremno i na demonstracije, tako da je redarstvo održavalo slobodni protok pred zgradom. Sjednici je prisustvovala delegacija zagrebačkoga gradskoga zastupstva na čelu s gradonačelnikom Mošinskim, koja je u Budimpeštu doputovala uručiti ugarskome ministru-predsjedniku diplomu imenovanja začasnim građaninom Zagreba kao i izraze žaljenja zbog zagrebačke demonstracije. Bánffy-ev ulazak u dvoranu popratili su predstavnici oporbe povicima podsmijeha. (Vidi, začasni građanin!)³⁰

Prema mišljenju opozicije, neposredni radni program trebalo bi predstavljati »spašavanje nacionalne časti« u višednevnoj raspravi o zagrebačkoj demonstraciji. Izmjena dnevnoga reda slijedeće sjednice nije međutim usvojena, tako da se je oporba morala zadovoljiti s postavljanjem interpelacija i izlaganjima u okviru njihovih obrazloženja.

Zahtjev za stavljanje zagrebačkih događaja na dnevni red postavio je zastupnik Gabriel Ugrom i ujedno iznio prijedlog na koji bi se način mogla postići zadovoljština. Po njegovome mišljenju, trebala se je izvjesiti mađarska zastava na mjestu spaljivanja da bi je predstavnici vlasti i vojske, uz glazbu, u svečanome mimohodu pozdravili.³¹ Taj prijedlog izazvao je burno odobravanje oporbe u dvorani, a u Hrvatskoj razumljivo negodovanje.

Nezadovoljstvo u Mađarskoj nije međutim izazvalo samo spaljivanje mađarske zastave već i klicanje *hrvatskome* kralju kao i nastup studenata u svečanostima pod zastavom iz 1848. godine, što je dalo zastupniku Dionizu Pázmándy zaključiti da je »... time omladina htjela pokazati, da je spremna pod tom zastavom i danas doći u Mađarsku. To je bila generalna proba, koju bi u slučaju nužde slijedila izvedba«.³²

Interpelacije na ugarskoga ministra-predsjednika Bánffy i hrvatskoga ministra Josipovića uputili su F. Kossuth, grof Apponyi i D. Pázmándy. Istup F. Kossuth predstavljao je napad na ugarsku vladu što je i bio cilj svim interpelantima — demonstracija spaljivanjem mađarske zastave poslužila je ovdje kao povod za političke obračune. Zagrebačku demonstraciju ocijenio je Kossuth izrazom javnoga mnijenja Hrvatske a za postojeće političke

²⁹ »... Die Studentenschaft der Budapester Universität und des Polytechnikums drückt ihre grösste Entrüstung und Verachtung über die der ungarischen nationalen Fahne von der Agramer Universitätshörern zugefügte Beleidigung aus; sie erklärt das Vorgehen Derjenigen, welche auf diese Weise das segensreiche Einvernehmen zwischen den beiden Brudernationen zerstören wollen, als ehrlose That, unwürdig der Jugend einer gebildeten und ritterlichen Nation, und sie fordert, dass für die dem ungarischen Staatsrechte und der ganzen ungarischen Nation zugefügte schwere Beleidigung würdige Genugthuung erwirkt werde.«

Isto.

³⁰ Abendblatt des Pester Lloyd, Nr 243, Budapest, 22. Oktober 1895, S 1.

³¹ Isto.

³² Abendblatt des Pester Lloyd, Nr 244, Budapest 23. Oktober 1895, S 1.

prilike optužio je sve mađarske vlade od 1868. godine budući da »... nisu s odgovarajućom energijom i konzekventnošću ugarsku državnu ideju učinile u Hrvatskoj djelotvornom...«³³ Takova politika dovela je po njemu do toga ga je »... Hrvatska već sada postala žarište stremljenja za razbijanjem države...«³⁴

Hrvatski ministar Josipović pozvao je sve prisutne na umjerenost, ukazao da će se zadovoljština postići sudskim putem, te odlučno nijekao Kothovu ocjenu demonstracije kao izraz javnoga mnijenja Hrvatske.³⁵

Misao što je vodila sve interpelante bila je ideja jedinstvene ugarske države, u kojoj su Hrvatska i Slavonija, i pored težnji Hrvata da prema Ugarskoj postignu odnos kakav postoji između Austrije i Ugarske, tek pokrajine,³⁶ a mađarska zastava, shodno tome, jednako tako zastava svakome Zagrepčaninu kao i stanovniku Budimpešte.

Istim duhom prožet je i opširni uvodnik bečke »Neue Freie Presse« posvećen u jutarnjemu listu 17. listopada spaljivanju mađarske zastave u Zagrebu. Komentator prikazuje taj događaj u svjetlu političke situacije u cijeloj Monarhiji. Zagovorniku dualizma zazorni su svi pokreti u Monarhiji što teže za promjenom, pa tako i oporba u Hrvatskoj, te zaključuje da »... u Hrvatskoj Starčevićanci i Strossmayerovci žele minirati nagodbu s Ugarskom i stvoriti južnoslavensku državu ravnopravnu Austriji i Ugarskoj, što bi trebala obuhvaćati Hrvatsku, Dalmaciju i okupirane pokrajine...«³⁷ U iznesenoj konstataciji, te u osudi zagrebačke demonstracije kao takove, iscrpljuje se međutim podudarnost stavova interpelanata i komentatora »Neue Freie Presse« budući da je njemu i mađarska oporba, kao protivnik vladajućega sistema, jednako tako kao i hrvatska, zazorna.

Odgovarajući 25. listopada na interpelacije, barun Bánffy je održao govor u kojemu je nastojao iznijeti svu opravdanost postupaka ugarske i hrvatske vlade. Dosljedno stojeći na pozicijama nagodbe, kako ju je tadašnji sistem provodio, on u zasluge banovanja grofa Khuen Héderváry upisuje poboljšanje ugarsko-hrvatskih odnosa, što da se ogleda i u, po njemu, osudi zagrebačke demonstracije od strane javnoga mnijenja u Hrvatskoj. Folnegovićev istup u gradskome zastupstvu koristi kao dokaz, da je i opozicija osudila spaljivanje mađarske zastave. U vezi s pružanjem zadovoljštine, dosljedno svojemu stajalištu o jedinstvenoj državi, kao i s obzirom na činjenicu da se je radilo tek o »... više raznobojnih krpah koje su imale boje magjarske zastave«,³⁸ ministar-predsjednik se je zauzeo za provođenje mjera kaznenoga zakona — ugarska i hrvatska vlada govorile su jednim jezikom!

Demonstracija spaljivanjem mađarske zastave i progon studenata bili su predmet interpelacija i u hrvatskome saboru. Na sjednici 30. listopada uputio je na bana grofa Khuen-Héderváry interpelaciju zastupnik Erazmo Barčić i u njezinome obrazloženju izjavio da bi ban morao »... naložiti kr.

³³ Abendblatt des Pester Lloyd, Nr 243, Budapest 22. Oktober 1895, S 2.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

³⁶ »Die Kroaten selbst möchten uns gegenüber dasselbe Verhältniss darstellen, wie dasjenige ist, in welchem wir zu Oesterreich stehen, wobei vergessen wird, dass Kroatien zwar ein mit umfassender Autonomie ausgestattetes Land, aber dennoch eine Provinz ist...« Abendblatt des Pester Lloyd, Nr 244 Budapest, 23. Oktober 1895, S 1.

³⁷ »Neue Freie Presse« Morgenblatt, Wien, den 17. October 1895, Nr 11188, S 1.

³⁸ »Narodne Novine«, br. 247, Zagreb, 26. listopada 1895, str. 2.

državnom odvjetničtvu, neka odustane od svakoga daljnjeg progona...³⁹ Nakon što je ban izjavio da pravo na aboliciju ima jedino vladar, Barčić ga je zamolio, da je on vladaru predloži. Banov odgovor bio je jednostavan i logičan kada je konstatirao, da on to neće učiniti »... i to radi toga, što je Njeg. Veličanstvo bio prvi, koji je odsudio tu demonstraciju i u Svojem previšnjem ručnom pismu kažnjivom označilo...«⁴⁰

Jedanaestoga studenoga 1895. g. počela je pred kraljevskim sudbenim stolom u Zagrebu glavna rasprava protiv pedeset i trojice sudionika spaljivanja mađarske zastave. Optužnica ih je teretila da su »... činom ovim ustanovili prestupak suprot javnomu miru i redu, označen i kažnjiv po § 302. k. z. ...«⁴¹ Primarno utemeljenje ovoga, kao i svih političkih procesa, nije bilo međutim u odredbama zakona, već u nakani kažnjavanja.

Istup studenata bio je jedinstven; izjavljivali su da im je bila težnja, spaljivanjem mađarske zastave prosvjedovati protiv mađarske supremacije. Dane vladareva boravka u Zagrebu odabrali su za prosvjed budući da se je i tih dana izvješavanjem mađarske zastave, kao i dolaskom deputacija mađarskih županija, ali ne i predstavljanje vladaru hrvatskoga sabora, te neprimjerenim udjelom ugarskoga ministra-predsjednika Bánffy u svečanostima autonomnoga karaktera, ponovno iskazala mađarska supremacija i time ignorirao državnopravni položaj Hrvatske.⁴²

Optuženici su tijekom dokaznoga i obrambenoga postupka nastupili tek kao svjedoci svojega čina, budući da im je svaki pokušaj objašnjenja pobuda što su ih vodile, kao i cilja što su ga njime htjeli postići, bio onemogućen. Svaki pokušaj spominjanja državno-pravnih pitanja bio je prekidan izjavom predsjednika suda da o tome, o politici, ne dozvoljava govoriti. Takav postupak izazivao je negodovanje optuženika, a Stjepan Radić, je, nakon pokušaja postavljanja pitanja svjedocima, bio isključen do kraja rasprave.⁴³ Onemogućavanje iznošenja osobnoga viđenja čina ponukalo je više studenata da odustanu od obrane. Ante Fabrio proglasio je optužnicu veleizdajom pred hrvatskim narodom, a kada je odmah potom Gedeon Knežević riječima »Ovaj moj govor nije obrambeni govor, već zdravica velikoj ujedinjenoj Hrvatskoj«⁴⁴ polučio da mu predsjednik oduzme riječ, nastupilo je žestoko negodovanje među prisutnim optuženicima. Uslijed toga bili su svi isključeni sa rasprave.

Optuženi studenti, kao i njihovi branitelji, pobijali su mogućnost primjene paragrafa 302 kaznenoga zakona⁴⁵ budući da im nije bila namjera razdraživanje naroda, čemu u dokaz navode i činjenicu da u svoju povorku

³⁹ »Obzor«, br. 252, Zagreb, 2. studenog 1895, str. 3.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Hrvatski đaci pred sudom, Zagreb, 1895, str. 10.

⁴² AH, Zapisnik.

⁴³ Isto, str. 84.

⁴⁴ Isto, str. 139.

⁴⁵ »... Obtuženi su po § 302, koji glasi:

»Koj druge nuka, potiče ili nastoji zavesti na neprijateljstva proti različitim narodnostim (plemenam pučkim), proti družbam, budi vjerozakonskim budi inim, proti pojedinim razredom ili staležom društva građanskoga ili proti zborovom (korporacijam) zakonito priznanim, ili u obće stanovnike državne, jedne proti drugim, na razdore neprijateljske: čini se, ako u djelovanju tom nebude čin takov, za koj je određena kazan težja, krivcem prestupka, i ima se kazniti strogim zatvorom od tri do šest mjesecih.« . . . »Obzor«, br. 257, Zagreb, 8. studenog 1895, str. 2.

nisu primali nikoga osim sveučilišnih građana, kao i uzorni red kojim su protest izveli.⁴⁶ Argumentacija kojom je, u nemogućnosti dokazivanja, državno odvjjetništvo nastupalo, sastojala se je u praznoj tvrdnji da u činu leži nakana. Odluku o kažnjavanju, proglasio je međutim već u peštanskoj saboru ugarski ministar-predsjednik Bánffy⁴⁷ — na državnome odvjjetniku u Zagrebu bilo je tek pronaći najpogodniji paragraf za optužnicu a na kraljevskome sudbenome stolu donijeti konačnu presudu s odmjeravanjem visine kazne. Protiv takovoga vođenja procesa istupio je 16. studenoga u Carvinskome vijeću u Beču Juraj Biankini, pitajući se, može li se Habsburška Monarhija još zvati pravnom državom.⁴⁸

Sudski proces izazvao je i oštri sukob između studenata i rektora Sveučilišta dr. Spevca što se je ogledao, nakon odbijanja suda da se dr. Spevec na traženje optuženih i njihovih branitelja pozove na raspravu u svojstvu svjedoka, i u objavljivanju javnih pisama u tisku.⁴⁹ Povod sukoba bila je izjava rektorova dana državnome odvjjetniku, da su mu studenti na skupštini sazvanoj uoči vladareva dolaska u Zagreb, dali poštenu riječ, da neće organizirati demonstracije. Tijekom rasprave svi su optuženici izjavljivali, da se je poštena riječ odnosila na ponašanje na Sveučilištu, kao i da neće odati sadržaj skupštine od 8. listopada, te da je sam rektor izjavio, da izvan Sveučilišta mogu djelovati po svome nahođenju.⁵⁰ U otvorenome pismu objavljenome 20. studenoga u »Obzoru«, potpisani studenti, koji nisu bili niti sudski kažnjeni, niti po odluci akademičkoga senata, te time očigledno nisu imali razloga da iz osвете »zlobno izmišljaju«, pozvan je rektor Spevec da, ukoliko smatra da je on, a ne studenti, iznio istinu, te se osjeća u svojem poštenju povrijeđenim, sudskim putem zatraži zadovoljštinu za uvredu časti.⁵¹

⁴⁶ AH, Zapisnik, str. 13.

⁴⁷ »... mogu najodlučnije obreći da će ovaj skandalozni izgred biti najstrože kažnjen. Iztraga teče, a osuda neće izostati. . . .; no ug. vlada izjavljuje odlučno, da pozna svoju dužnost i znađe, da ni u autonomnom hrv. pravosuđu nemože ovakav čin ostati bez kazne. . .« »Narodne Novine«, br. 247, Zagreb, 26. listopada 1895, str. 2.

⁴⁸ »... Moja gospodo! Za cio hrvatski narod nastaje najteži dani. Neprestance ga se vrieda u svim njegovim najsvetijim državopravnim i narodnim osjećajima (Čujte! Čujte!) Hrvatski narod predan je na milost i nemilost košutskom šovinizmu Magjara! (Čujte! Čujte!) I ovih dana, proti najboljem dielu hrvatske mladeži, u Zagrebu tako se azijski vodi jedna parnica, da se cio izobražen svijet u čudu pita:(Vrlo dobro) Je li još habsburška monarkija pravna država? Do kakva ponora će ova monarkija biti dovedena, ako se neobuzda preuzetnost magjarska? (Vrlo dobro! — Bravo!) Moja gospodo! Mi potlačeni Hrvati još ipak nesdvajamo. Mi stojimo, postojano kao klisura, uzdajući se u naše sveto pravo i u pravednost našeg obljubljenog hrvatskog kralja! (Živo odobravanje — Govorniku čestitaju) — Stenographisches Protokoll — Haus der Abgeordneten. XI Session. 430 Sitzung, am 16 November 1895«. »Narodni List«, br. 94. Zadar, 23. studenoga 1895, str. 1.

⁴⁹ »Narodne Novine«, br. 264, Zagreb, 16. studenog 1895, str. 2. »Obzor«, br. 267 i 268., 20. i 21. studenog 1895, str. 1—2.

⁵⁰ Vl. Vidrić: »... niti smo mi dali poštene rieči, da nećemo izvan sveučilišta demonstirati, već zato smo dali poštenu rieč, da ne ćemo odati, što je 8. pr. mj. na skupštini govoreno; a mi smo zaključili da mi na universi ne demonstriramo... nismo za ništa drugo poštene reči dali, nego samo za ono, da ne ćemo odati, što je govoreno na sveučilišt. skupštini od 8. pr. mj. i da je on rekao, da ga nije briga, što se na ulici događa. . .« AH, Zapisnik, str. 10, 11.

⁵¹ »Obzor«, br. 267, Zagreb, 20. studenog 1895, str. 1.

Usporedo sa sudom, djelovali su i akademički senat i redarstvo. Još prije, kao i za trajanja glavne rasprave, donosio je akademički senat odluke o relegiranju sa Sveučilišta onih studenata koji nisu bili obuhvaćeni optužnicom, a zagrebačko redarstvo donosilo je odluke o izgonu iz grada. Takova odluka redarstva ponukala je 14. studenoga Josipa Franka na stavljanje interpelacije na bana u Saboru. Obrazlažući interpelaciju, Josip Frank je toplim riječima opisao držanje studenata pred sudom, ističući da »... toliko odvažnosti i ljubavi za svoju domovinu, toliko poštenja, naposeb u pogledu svoje zadane riječi, toliko znanja i naobraženosti, što su tu pokazali — sve to služilo bi u svakom drugom narodu na ponos i diku...«⁵² Na istoj je sjednici Sabora Frank postavio interpelaciju u vezi s vladarevim ručnim pismom što mu je omogućilo iznijeti u obrazloženju svoje uvjerenje da hrvatski narod u velikoj većini odobrava spaljivanje mađarske zastave budući da u tom činu vidi prosvjed protiv mađarske supermacije. I stoga će Frank u svome ponesenom govoru zaključiti da je uvjeren »... da će ipak doći jednom vrieme, gdje će se priznati, da je hrvatska mladež radila samo u interesu hrvatskog naroda i da će hrvatska povjest zlatnimi slovi ubilježiti ovaj čin...«⁵³

16. studenoga proglašeni su, s izuzećem četvorice optuženih, Vladimir Vidrić i drugovi po optužnici krivima i osuđeni na strogi zatvor u trajanju od dva do šest mjeseci. Na optuženičkoj klupi našli su se i studenti iz druge polovice Monarhije, a osim rimokatolika, bili su optuženi i osuđeni i pripadnici grčko-istočne, izraeličanske i muhamedanske vjere.

Presuda je u oporbenim krugovima dočekana s negodovanjem i »Obzorom« komentatoru dala zaključiti, da politički procesi nisu učvrstili niti jedan sistem, te su ga, ako ne odmah srušili, a ono oslabili.⁵⁴ Na sjednici Sabora 20. studenoga izreći će zastupnik Eugen Kumičić da su studenti »strahovito kažnjeni«, ali da se povijest »... ne slaže sa državnimi odvjetnici. Gdje državni odvjetnici grade vješala, ondje historija gradi spomenike...«⁵⁵ Devetnaestoga studenoga 1895. g. uputio je u Beču »Glavni odbor u pripomoć hrvatskih osuđenih i nastradalih đakah« proglas na hrvatski narod, u kojemu se podržava čin prosvjeda i poziva hrvatski narod, da svojim novčanim priložima omogući studentima po izlasku iz zatvora nastavak studija izvan domovine. Proglas su za Glavni odbor potpisali, između ostalih, J. Biankini, M. Laginja i V. Spinčić. Taj je proglas bio ujedno i poziv na borbu za ostvarenje ujedinjenja svih hrvatskih zemalja.⁵⁶ Oporbeni krugovi izražavali su svoje negodovanje, a na stranicama »Narodnoga lista« objavljivane su pjesme posvećene osuđenim studentima.

⁵² »Hrvatsko Pravo«, br. 14, Zagreb, 18. studenog 1895, str. 1.

⁵³ »Hrvatsko Pravo«, br. 15, Zagreb, 19. studenog 1895, str. 1.

⁵⁴ »Obzor«, br. 265, Zagreb, 18. studenog 1895, str. 1.

⁵⁵ »Hrvatsko Pravo«, Zagreb, 21. studeni 1895, str. 2.

⁵⁶ »... Nekim sretnim omenom na toj klupi (optuženičkoj — Lj. R.), u prijestolnici svih Hrvata, sjedili su ovih dana rame uz rame mladi inteligentni ljudi iz najznatnijih hrvatskih zemalja; iz Hrvatske, iz Slavonije, iz Dalmacije, iz Istre, iz Bosne — Hercegovine. Naša hrvatska domovina vidila je tu za prvi put, ali lišenih slobode, okupljeno toliko najnadobudnijih svojih sinova iz onih krajeva, koje odavno želi okupiti pod svoje krilo nerazriešivim vezom, ljubavi u obrani svog jedinstva i zaslužene svoje slobode. . .« »Narodni List«, br. 96, Zadar, 30. studenoga 1895, str. 1.

Dvadeset i četvorica osuđenih studenata koji nisu uputili žalbu na presudu, bili su 22. studenoga dopremljeni u uze kraljevskoga sudbenoga stola u Bjelovaru na izdržavanje kazne. Ban grof Khuen Héderváry bio je odmah o tome obaviješten od velikoga župana bjelovarskoga, Milutina pl. Kukuljevića. U Kukuljevićevom izviješću se napominje, da su studenti izrazili želju nastaviti studij u Beču, a Stjepan Radić, koji je relegiran sa svih sveučilišta u Monarhiji, u Rusiji, te da je on osobno zamolio predsjednika sudbenoga stola, da osuđenicima zabrani svaki kontakt s građanstvom.⁵⁷

U Hrvatskoj je vladalo nezadovoljstvo opstojećim režimom, te su vlasti željele izbjeći stvaranje atmosfere pogodne za izbijanje demonstracija. Stoga se je željelo prvu četvoricu studenata koji su izdržali kaznu u bjelovarskome zatvoru pustiti na slobodu 19. siječnja 1896. g. oko 3 sata noću, umjesto u 8 sati u jutro, kako bi se onemogućio ispraćaj u Bjelovaru, i prije svega, doček u Zagrebu. U pratnji oružnika pokušalo se je studente skloniti da se pokore naredbi, čemu su se ovi usprotivili. Tom prigodom optužen je Stjepan Radić za podsticanje neposluha i za kaznu premješten u samicu.⁵⁸ Studenti su oduševljeno ispraćeni u Bjelovaru a u Zagrebu ih je s večeri dočekaao veliki broj građana i uz klicanje ispratio do Jelačićevoga trga gdje ih je redarstvo primoralo da se razidu.

Devetnaeste veljače 1896. g., u povodu izlaska studenata iz zatvora, predložio je veliki župan bjelovarski, Kukuljević, banu Khuen-Héderváry, da se studente u buduće otpušta iz zatvora dva do tri dana prije isteka kazne, te da ih se pojedinačno, uz sigurnu pratnju, otpremi u Zagreb.⁵⁹ Ta nakana ostala je međutim bez uspjeha, budući da su studenti zahtijevali otpuštanje iz zatvora u skladu sa sudbenom odlukom. Na taj način nije uspelo vlastima onemogućiti demonstracije što su pri svakome povratku studenata izbijale u Zagrebu. One su uvijek iznova svjedočile političko uvjerenje velike većine hrvatskoga naroda. U velikim demonstracijama 19. ožujka, nakon dočeka Vladimira Vidrića, Osmana Hadžića, Milana Dörwald i Josipa Šikutrića, sudjelovali su i vojnici, odbijajući poslušati zahtjev redarstva da se udalje s Jelačićevoga trga. Na putu prema trgu, zaustavila se je povorka pred dvorom nadvojvode Lavoslava Salvatora, i nakon pjevanja hrvatske himne, čulo se je klicanje hrvatskome kralju — duh što je vodio studente 16. listopada, prožimao je i demonstracije što su slijedile.⁶⁰

Takav razvoj događanja učvrstio je predstavnike vlasti u odluci, da posljednjega osuđenika, Stjepana Radića, otpremi u pratnji prijevremeno kočijom u zavičajnu općinu. Osamnaestoga svibnja izvještava veliki župan bjelovarski bana, grofa Khuen-Héderváry, o namjeri bjelovarskih i križevačkih pravaša, da Radiću po izlasku iz zatvora prirede svećani objed i ispraćaj, u čemu da su prijevremenim otpuštanjem Radićevim bili osujećeni. U prilogu dostavlja banu izvještaj gradskoga povjerenika sigurnosti, Nikole Kundaka, o razgovoru što ga je ovaj na putu vodio s Radićem. Tom pri-

⁵⁷ AH, PRZV, K. 472.

⁵⁸ »Agramer Tagblatt«, Nr. 15, Agram, den 20. Jänner 1896, S 4.

⁵⁹ AH, PRZV, K. 472.

⁶⁰ ». . . Narod, koji nemože da slobodno govori na izborima, u saboru, u novinstvu, na skupštinama, progovorio je preko svoje mladeži; progovorio je opet sinočnjom demonstracijom. I sinoć se je vidjelo, da je izvjestna »pacifikacija« puka bajka; da je današnji sustav narodu nametnut, proti njemu i proti njegovoj volji. . .« »Obzor«, br. 67, Zagreb, 20. ožujka 1896, str. 1.

godom očitovao je Radić svoju namjeru da život posveti domovini te ustvrdio, da ga niti moguće tamničenje u Lepoglavi neće odvratiti od zacrtanih ideala u kojima da ga podržava već priličan broj mladih istomišljenika.⁶¹

Tijekom glavne rasprave protiv studenata, izjavio je jedan od branitelja, dr. August Harambašić, da se ponosi time, što su optuženi studenti pripadnici Stranke prava.⁶² Tvrdnja studenta Živana Bertića da »... ovim činom sveučilišni građani navjestili su borbu starijem svijetu, koji drugčije misli...«⁶³ ukazala je na rađanje jednoga novoga pokreta, što će se pod vodstvom Stjepana Radića razviti među hrvatskim studentima u Pragu. Dio će studenata međutim, poput Ivana Franka i Aleksandra Horvata, nastaviti pravašku tradiciju. Stjepan Radić odvojit će se ubrzo od grupe što ju je u početku u Pragu poveo i osnovati stranku, što će desetljećima određivati političko opredjeljenje većine hrvatskoga naroda. Demonstracija spaljivanjem mađarske zastave 16. listopada 1895. g. bila je time na neki način presudna postaja u političkome sazrijevanju nekolicine hrvatskih političara. Ona je prije svega drastično iskazala neslaganje s vladajućim sistemom. Način kojim se je tadašnji sistem željelo srušiti, kao i državni oblik kojemu se je težilo, odredili su daljnje političko djelovanje studenata, i neminovno ih razdvojili.

⁶¹ »... Kad položi doktorat za filozofiju i pravo, kaže da državne ili kakove javne službe ne potrebuje već da on hoće biti neodvisan ter da će u svom pravcu kako si je to preduzeo za domovinu raditi pa buduć da će se . . . politikom baviti, da nije mogućnost isključena da će svoju dođuđu sudbenu kaznu u Lepoglavi odsjesti, ali unatoč tomu svemu neće ga ipak nitko od njegovih ideala i pravca odputiti. Svima silama nastojat će da bude u kom izbornom kotaru izabran za narodnog zastupnika, ter da on već sada dosta pristaša uz sebe imade, a osobito dosta mlađih naobraženih ljudi koji u istom pravcu misle i koji će sa njim skupa na istom polju raditi i njega podupirati, a da on imade pristaša i u inima zemljama, pa da će onda opozicija drugačije i bolje uzpjevati . . .« AH, PRZV.

⁶² AH, Zapisnik, str. 142.

⁶³ AH, Zapisnik, str. 107.

Zusammenfassung

DIE VERBRENNUNG DER UNGARISCHEN FAHNE IM JAHRE 1895 IN ZAGREB (AGRAM)

Ljerka Racko

Die Autorin befasst sich mit der Verbrennung der ungarischen Fahne von der agramer Universitätshörern während des Besuches des Kaisers Franz Joseph I in Agram. Die Verbrennung wurde als Protest gegen das regierende System und das ungarische Uebergreifen in Kroatien-Slawonien verübt und sollte während des Herrscherbesuches offenbaren, dass die seitens des Regimes gepriesene Pazifizierung Kroatiens nicht gelungen sei. Dieses Ereignis löste grosses Aufsehen in der ganzen Monarchie aus. Seitens der Anhänger des Dualismus und der ungarischen Oeffentlichkeit wurde es stark verurteilt; die kroatische Opposition dagegen sah in ihm einen berechtigten Protest. In einem politischen Prozess wurden die beteiligten Studenten zu strenger Haft zwischen 2 und 6 Monaten verurteilt. An der Demonstration nahmen mehrteilich rechtsparteilich gesinnte Universitätshörer teil. Während einige, wie I. Frank und A. Horvat, auch später die rechtsparteiliche Tradition verfolgten, vereinigten sich die anderen anfangs unter der Führung von Stjepan Radić zu einer neuen politischen Bewegung.

Dieser Artikel wurde aufgrund der Archivalien und des Schreibens der damaligen Zeitungen Kroatiens, Slawoniens und Dalmatiens, sowie einiger Wiener und Budapester Zeitungen verfasst.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.